

Försvarshögskolans byggnad – Svea Artilleriregementes kasern

”Eders Kungl. Maj:ts Svea Artilleriregemente saknar ännu vad nästan alla garnisonerade trupper såväl inom som utom fäderneslandet länge ägt, nämligen en regementskasern, och är sålunda fortfarande underkastat alla de olägenheter som härav äro följd”. Så skriver chefen för A 1 i juni 1856 och han hade skäl att klaga. Redan 1826 hade Kungl. Maj:t tillsatt en kommitté för att utarbeta ett förslag till ny inkvarteringsordning i Stockholm. Flera utredningar följde men av olika anledningar fick många av de värvade artilleristerna nöja sig med att vara batterivis inkvarterade i privathus av växlande storlek, hyrda genom batterichefernas försorg. Dessa hus låg ofta långt ifrån varandra och från Artillerigården, dit den huvudsakliga verksamheten var förlagd. Där fanns chefsexpedition och andra lokaler sedan slutet av 1600-talet. Redan på 1840-talet började man dock diskutera var en ny kasern skulle kunna byggas och det mesta pekade på Ladugårdslandet, det blivande Östermalm. Här fanns markutrymme, närhet till övningsplatsen Ladugårdsgårde och här fanns de flesta övriga förbanden i garnison, som Livgardet till häst, Svea Livgarde, Andra Livgardet och Norska Gardet. Bland de platser som diskuterades var det öppna området mellan Nybroviken och Artillerigården. Här fanns redan ett ridhus för regementet och platsen användes också för pjäsexercis. En anläggning på denna plats kom dock att stå i strid mot det Lindhagenska stadsplaneförslaget och man kom efter ytterliggare utredande att 1866 stanna för en plats bakom Tyskbagarbergen. ”Nämnda plats har tillräckligt utrymme, erhålles troligen kostnadsfritt såsom Djurgården tillhörigt, är skyddat för bläst, ligger nära exercisfältet, och ligger närmare till stadens bebyggda del då genomsprängningen blir färdig

Det sprängningsarbete som åsyftades var arbetet med den s.k. Karl XV:s port, den sprängda passagen i Nybrogatans förlängning genom Tyskbagarbergen fram till Drottning Kristinas Jaktväg, Valhallavägens föregångare. Dessa arbeten hade påbörjats 1861. Inom parantes kan sägas att Tyskbagarbergen faktiskt finns kvar inne i kvarteren längs Nybrogatan, mellan Östermalmsgatan och Valhallavägen. Dessa kvarter bebyggdes inte fullständigt förrän in på 1920-talet och grundförhållandena gjorde att gathuset fick en höjd av sex våningar, medan gårdssidorna oftast bara når tre våningars höjd, då de är byggda på resterna av Tyskbagarbergen. Till saken hör att regementets officerare i det längsta var motsträviga och förordade en kasern vid Artillerigården eller möjligen norr om Humlegården.

På generalfältygsmästarens förslag beslutade så äntligen 1872 års riksdag att kasernen skulle byggas norr om Karl XV:s port. Uppdraget att rita kasernen gavs åt Erik Jacobsson, arkitekt vid Överintendentsämbetet, som samma år presenterade ett förslag. Han hade f.ö. redan 1866 i samband med en utställning på Konstakademien behandlat frågan. Förslaget ansågs dock för kostsamt och måste omarbetas. Följande år återkom Jacobsson med en radikal omarbetning. Den monumentalt massiva bygganden var nu ersatt av fyra fristående byggnader, kanslihuset, två kaserner och en köks- och matsalsbyggnad. Våningarnas antal sänktes och bygganden flyttades 50 fot längre mot söder. Den sistnämnda åtgärden skulle längre fram, när Valhallavägen anlades, visa sig ödesdiger för huvudfasadens verkan i stadsbilden. På dessa sätt kunde dock kostnaderna nedbringas från 1 615 000 kr till 1 290 000.

Den i nyrännesans uppförda anläggningen kom slutligen att disponeras på följande sätt. Kanslihuset, uppfört till tre våningars höjd, ligger mellan de båda L-formade kasernbyggnaderna,

Genom de täckta infarterna till kaserngården står kanslihuset i direkt förbindelse med kasernerna och begränsar som är tre våningar höga med hörnpartierna förhöjda med en tredje våning. tillsammans med dem kaserngården åt söder. Åt väster begränsas gården av matsalsbyggnaden, åt öster av gymnastik- och exercishuset och åt norr av stall och ridhus, som är sammanbyggda i en länga.

I kanslihusets nedersta våning ligger vaktlokal, två rum för underofficerare, rum för konstapel och kalfaktor, vaktarrest och arrester för underofficerare. I första våningen ligger regementskrigs-

rättens lokaler, två rum för dagofficeren samt officersarrester. I huvudvåningen ligger chefsrum med förmak, kansli, ordersal och tre samlingsrum för officerare (mäss). I tredje våningen slutligen, ligger två undervisningsrum för officerare samt ett modellrum, vidare två undervisningsrum och två samlingsrum för underofficerare. I samtliga våningar utom den översta är toaletter inrättade.

De båda kasernerna är likadant disponerade i första och andra våningen med 11 logoment för två batterier i varje våningsplan och med bostäder för batteriadjutanter och konstapels- och underbefälsrum ytterst. Antalet man i varje logoment varierar mellan 16 och 22 så att manskapets sammanlagda antal per våning uppgår till 204, d vs totalt 800 man. Vindsvåningen, som i hörnpartierna ersättes av en hel tredje våning, inrymmer i den västra flygeln bostad för musikunderofficeren, tre underbefälsrum, ett logoment för nio man, ett särskilt musikantrum, tvätt- och putsrum, , vindskontor och rustkammare samt slutligen klosetter för hushållen. I östra kasernens vindsvåning finns bostad för understallmästaren och underbefälsrum och vidare regementets sjukavdelning. Den rymmer 20 sängplatser fördelade på tre rum samt badrum, rum för läkare och rum med kök för sköterskan.

Källarvåningen i den västra kasernen inrymmer hushållens källare och toaletter, medan den östra kasernen upptas av arrester, förråd och hantverksrum. Genom marksänkningen mot öster har källarna i östra kasernens norra länga kunnat göras i två plan, av vilka det nedre planet innehåller kanonförråd för två batterier. På samma sätt har gymnastikhuset fått dubbla källare, med kanonförråd för tre batterier i det nedre planet och förråd för rid- och anspänningsmateriel i det övre. Stallarna, som sammanbinds med ridhuset, rymmer tillsammans 200 hästar. Vid västra stallets södra sida ligger manskapets latriner och väster om den slutna anläggningen ligger slutligen sjukstall, smedja och badhus.

Efter fördröjningar, farmför allt för att markarbetena visade sig svårare än beräknat, kunde regementet flytta in i de nya kasernerna i mars 1877, 37 år efter det att frågan väckts.

Ernst Jacobsson har gått till historien som en av det senare 1800-talets mer betydande arkitekter,

framför allt vad gäller offentliga byggnader. Han är också en av de mest betydande kasernarkitekterna i landet. Han ritade bl.a. också Svea och Göta Livgardes kaserner vid Linnégatan samt Livregementets dragoners kaserner vid Djurgårdsbrunnsviken, nuvarande Tekniska Museet. Han slutade sin bana som hovintendent, d.v.s. ansvarig för byggnadsverksamheten vid de kungliga Slotten. Som kasernarkitekt efterträddes han för övrigt av sin egen kusin, den än mer kände Erik Josefsson. Här föreligger alltså alla möjligheter till namnförväxlingar, i synnerhet som Josefsson själv efterträddes av en Johansson, dock Cyrillus i förnamn

Försvarets utveckling under det tidiga 1900-talet kom att betyda en utökning av A 1 . Förutom att regementet kom att utökas till fyra divisioner om sammanlagt 12 batterier, knoppade man också av sig i Kungl. Andra Svea Artilleriregemente, först förlagt till Livgardets till häst gamla kasern vid Storgatan, senare flyttat till Uppsala och omdöpt till Upplands artilleriregemente. Detta fick till följd att lokaler behövde omdisponeras och nya förrädsbyggnader tillkom på Starrbäckensängen bakom kasernen. Etablissemanget påverkades också av den nya Valhallavägens sträckning kring sekelskiftet. När 1929 års stadsplan fastställdes innebar den att området norr om Valhallavägen längs nuvarande Erik Dahlbergsgatan och Tessinparken också började bebyggas och inkräkta på närövningsområdet. De ökade kraven på övningsterräng, motoriseringens följder m.m. innebar att man i 1936 års försvarsbeslut tog upp frågan om en utflyttning av A 1 till trakten av Järvafältet. Som förlägningsplats fastställdes Rissne gård vid fältets södra del. Trots kriget påbörjades de egentliga byggnationerna 1942 och 1946 flyttade slutligen övningsdivisionen dit. Under ett antal år hade regementet en delad förläggning men i juni 1949 halades flaggan på kanslihuset. Officerskåren bjöd dock framgångsrikt motstånd och försökte behålla massen i det längsta.. A 1 kom dock inte att stanna länge i Rissne, utan flyttades redan 1963 till Linköping, bl.a.

till följd av beslutet att bebygga Järvafältet. Rikets äldsta artilleriregemente och "stammodern" för det svenska artilleriet indrogs slutligen den sista juni 1997.

Sedan A 1 lämnat kasernerna disponerade ett flertal olika myndigheter området. Planer förelåg en tid på att hela området skulle övertagas av Sveriges Radio och att ett nytt radiohus skulle byggas på platsen. Så gott som alla byggnader utom kasernerna och kanslihuset ianspråkstogs av

Sveriges Radio och en mängd baracker belamrade alla fria ytor. 1957 beslöts att bygga det nya radio och TV-huset på annan plats, men man lämnade trots detta inte anläggningen. Fortfarande huserar bl.a.. TV 1 Drama i husen. Kaserner och kanslihus kom att användas av Försvarets Forskningsanstalt, Försvarets Civilförvaltning, Frivilliga Befälsutbildningsförbundet, Artilleri- och Ingenjörsofficersskolan, Medicinalstyrelsen, Statens geotekniska institut, Flygförvaltningen, Armémuseum, Militärpsykologiska institutet, Flygvapnets medicinska undersökningscentral och Statens bostadsräkning.

Redan under kriget hade planer på en gemensam högskola för hela försvarsmakten börjat diskuteras. Detta resulterade 1957 i ett beslut om samlokalisering av de tre högskolorna i f.d. A 1 kasern och 1960 i riksdagsbeslutet att bilda en ny gemensam skola för officerarnas

högre utbildning – Militärhögskolan. M.H.S. tog de nya lokalerna i anspråk hösten 1961 efter omfattande ombyggnadsarbeten. Delar av kanslihuset är relativt oförändrade, t.ex. den gamla ordersalen, men kasernerna, med de genomgående korridorerna längs gårdssidorna, förändrades helt. Vid ombyggnaden lades korridorerna centralt, skärande genom de gamla logomenten. Lärar- och studierum anordnades på ömse sidor om korridorerna och i flyglarna ordnades lektionssalar och senare ADB-centraler, stabsövningshallar m.m. Gymnastiksalen används dock fortfarande för sitt ursprungliga ändamål. I östra flygelns markplan, där restaurangen nu är belägen, fanns tidigare skomakeri, skrädleri och snickeri. Serveringsdiskarna skär genom f.d. arrestlokaler och mässlokaler i östra kasernens källarvåning hyste tidigare kol-, koks-, och potatiskällare. Fortfarande kvarstår västra stallängan och den centrala ridhusbyggnaden, men dessa används nu av TV och är helt förändrade invändigt.

Kanslihusets exteriör inramas av en propeller, ett ankare och två kanoner, symboliserande de tre försvarsgrenarna. Ankaret härstammar troligen från skruvlinjeskeppet Stockholm, slopat vid 1800-talets mitt, propellern från en DC-3:a i Flygvapnets tjänst. En av kanonerna kan sägas representera Kustartilleriet, då den långa tiden stod i Vaxholms fästnings batteri nr 7 strax öster om Fredriksborgstornet vid Stenslätten. Den andra kanonen har huvudsakligen tillhört arméns artilleriskjutskola (ArtSS) på Marma söder om Gävle och har därmed en klar koppling till A 1. Bägge pjäserna är av typen 12 cm positionskanon m/85.

Militärhögskolan sammanslogs vid årsskiftet 1996/97 med Försvarshögskolan. Den nya myndigheten, den enda högskolan som inte är underställd Utbildningsdepartementet, fick överta namnet Försvarshögskolan. Märkligt nog är inte byggnaden, en av rikets viktigaste historiska kasernbyggnader, byggnadsminnesmärke. Ett förslag om detta framlades 1975, men ledde aldrig till någon åtgärd. Enligt ett beslut av Fortifikationsförvaltningen 1985, tillhör byggnaden en kategori som skall behandlas som om de vore skyddade.

Utan tvekan är byggnaden en av de mest intressanta i sitt slag. Det var den första moderna kasernen i landet och utgör därför ett monument i sig men byggnaden innehåller även skönhetsvärden som inte får gå till spillo. Särskilt de tydliga inslagen av romersk arkitektur som visar sig i taklister, fönster, dörrar och portalers med kolonetter prydda rundbågar, är historiskt värdefulla, men viktigast är det monumentala i den för övrigt ränessansdominerade enhetligheten. En förvanskning av denna helhet vore förödande.